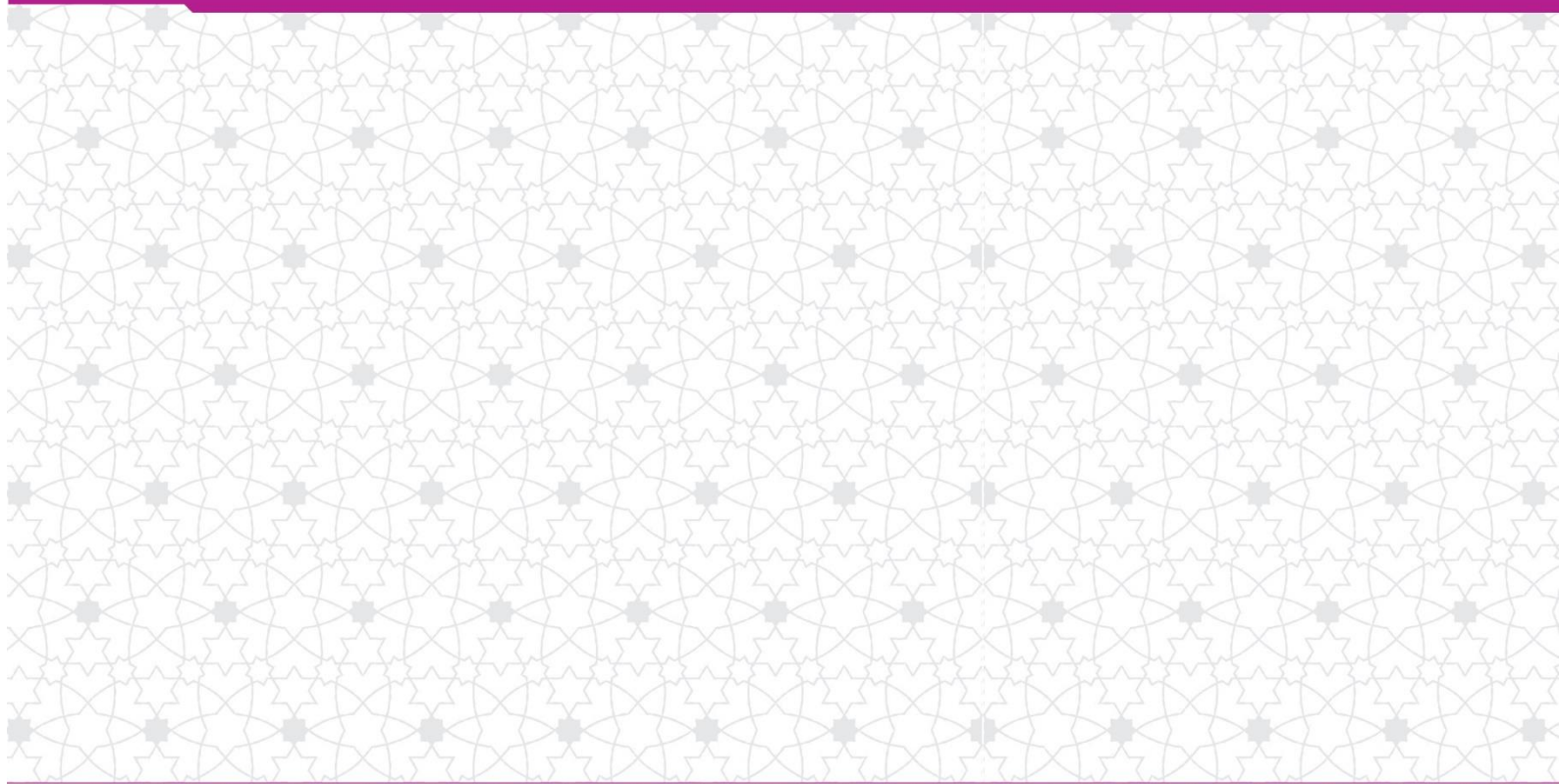

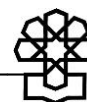
گزارش راهبردی در بررسی وضعیت صنایع دستی و آسیب شناسی آن

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۸۰ کد موضوعی:		شناسنامه گزارش
<p>عنوان گزارش: گزارش راهبردی در بررسی وضعیت صنایع دستی و آسیب‌شناسی آن</p> <p>نام دفتر: مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه ورزش، میراث فرهنگی و گردشگری) تهیه و تدوین کنندگان: زهرا تقدس نژاد، سعید شفیعا اظهار نظر کننده داخل مرکز: ریحانه رحمانی پور، مهدی مهدی، ابراهیم غلامپور آهنگر، فاطمه عزیزخانی، یحیی زروعی ابیانه اظهار نظر کننده خارج مرکز: ناظر علمی: موسی بیات، رشید کردستانی ویراستار ادبی:</p> <p>واژگان کلیدی:</p> <p>تاریخ انتشار:</p>		

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	خلاصه مدیریتی
۳	مقدمه
۳	۱. آسیب شناسی روند تحولات صنایع دستی
۶	۲-۱. لزوم تعامل یا تقابل با مفاهیم صنایع خلاق
۷	۲-۲. لزوم بازنگری در فرایند آموزشی صنایع دستی
۸	۲-۳. لزوم توجه به بازاریابی، بازرگانی و صادرات حوزه ی صنایع دستی
۱۰	۲-۴. لزوم اصلاح و تکمیل نظام آمار و اطلاعات صنایع دستی
۱۱	۲-۵. لزوم توجه و بهره برداری از فرصت های مجامع بین المللی شورای جهانی صنایع دستی
۱۲	۲-۶. لزوم اصلاح وضعیت تعلق تسهیلات بانکی
۱۲	۲-۶. لزوم حمایت جامع از هنرمندان و صنعت گران صنایع دستی
۱۴	۲-۷. لزوم توجه به بسته بندی مناسب محصولات صنایع دستی
۱۴	۲-۸. لزوم توجه به اشتغالزایی صنایع دستی
۱۵	نتیجه گیری
۱۸	منابع و مآخذ

گزارش راهبردی در بررسی وضعیت صنایع دستی و آسیب شناسی آن

چکیده

صنایع دستی یکی از قدیمی‌ترین و پرپیشینه‌ترین فعالیت‌های بشری است و از مصداق‌های هنری و فرهنگی هر کشور محسوب می‌شود. صنایع دستی به دلیل ارزش افزوده و اشتغال‌زایی ویژه برای جامعه محلی و تأثیرگذاری بر اقتصاد خانوارهای کمتر برخوردار، دارای اهمیت بسیار است. از آن جهت که قابلیت ایجاد و توسعه در کلیه مناطق شهری، روستایی و عشایری را بدون نیاز به سرمایه‌گذاری بالا و با بهره‌برداری از مواد اولیه بومی داراست، در فرایند رونق صنعت گردشگری ایجاد درآمد مکمل برای خانوارها می‌کند و توسعه آن در راستای امنیت ملی و اقتصاد مقاومتی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد علی‌رغم ظرفیت‌های بالا برای رونق صنایع دستی کشور، به واسطه‌ی مسائل و مشکلات مدیریتی، بی‌توجهی سیاست‌گذاران، ضعف‌ها و کاستی‌های بین‌بخشی و عملیاتی، این حوزه در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. در ۵۶ سال اخیر، میانگین دوره مدیریتی مدیران صنایع دستی حدوداً ۲ سال بوده و از بعد از انقلاب اسلامی حدوداً به یکسال و هفت ماه کاهش یافته است. ضمناً کمتر از ۲۵ درصد مدیران فوق از نظر تخصصی یا مدیریتی استانداردهای لازم برای راهبری این حوزه را داشته‌اند. نبود معیار دقیق و مشخص، ارزیابی رشد محقق شده‌ی حدوداً ۱۰ درصدی توسعه بازارچه‌های موقت صنایع دستی و ۷ درصدی صادرات صنایع دستی (در بازه ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹) را ممکن نمی‌سازد. همچنین وجود آمارهای غیردقیق و گاه متضاد بین دستگاهی در این حوزه، همواره موجب مساله شده است. نبود نگاه نظام‌مند به زیست بوم تولید تا توزیع صنایع دستی، عدم شکل‌گیری حمایت از شبکه کسب و کارهای همکار، سیاست‌گذاری و راهبری این حوزه را با چالش روبه‌رو کرده است. عدم برخورداری و بهره‌گیری از ظرفیت‌های قانونی موجود برای اختصاص تسهیلات، تأمین مواد اولیه ارزان، خرید تضمینی و بیمه‌ی هنرمندان و استادکاران صنایع دستی نتیجه ضعف در تعامل بین‌بخشی و بین‌دستگاهی است. نبود برنامه مشخص برای بهره‌برداری از روستاها و شهرهای ثبت جهانی شده صنایع دستی، فراموشی روش‌های آموزشی استاد-شاگردی و فراموشی بخش مهمی از دانش ضمنی در اختیار استادکاران نیز از جمله مسائل حوزه‌ی عملیاتی صنایع دستی است. لذا این هنر-صنعت نیازمند مداخلات جدی حمایتی، سیاستی و نظارتی است که تا کنون به حد کفایت به آن پرداخته نشده است.

خلاصه مدیریتی

بیان / شرح مسئله

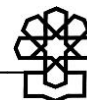
صنایع دستی یا هنرهای صناعی یک هنر صنعت با دو جنبه‌ی کاربردی و تزئینی است که با حفظ جمعیت در شهرها و روستاها قابلیت بهره‌برداری در جهت اقتصاد مقاومتی و امنیت ملی را داراست. بررسی‌ها نشان می‌دهد با تمام ظرفیت‌های مفروض در کشور، مسائل و مشکلات مدیریتی، تغییرات ساختاری متعدد، بی‌توجهی سیاست‌گذاران، ضعف و کاستی‌های نظارتی و حمایتی بین‌بخشی، این هنر-صنعت در وضعیت مطلوب هم از جهت عرضه (تولید)، تأمین مواد اولیه ارزان، حمایت از هنرمندان و صنعتگران (...) و هم از جهت تقاضا (بازاریابی، فروش، صادرات و...) قرار ندارد.

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

- نقش آفرینی وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی در حوزه‌های حمایتی زنجیره تأمین تا توزیع (مواد اولیه، فروش، بازاریابی و...) نیازمند تقویت است و تاکنون در اینباره از ظرفیت‌های لازم استفاده نشده است.
- آمارهای دقیق و مبنا محوری در حوزه‌ی صنایع‌دستی وجود ندارد و گزارش‌های متعارض و متناقض موجود، ترسیم مسیر و ارزیابی عملکرد از دستگاه‌های اجرایی را غیرممکن نموده‌است.
- برنامه مشخصی برای استفاده از ظرفیت‌های مجامع بین‌المللی شورای جهانی صنایع‌دستی در مورد ثبت شهرها و روستاهای صنایع‌دستی وجود ندارد و این اقدام صرفاً به‌عنوان مقوله‌ای نمادین و نمایشی جریان دارد.
- آموزش‌های دانشگاهی موجب انتقال کامل دانش ضمنی صنایع‌دستی به هنرجویان نیست و در مورد انتقال استاد-شاگردی از اساتید برجسته این حوزه اقدام مؤثری صورت نمی‌گیرد.
- بخش مهمی از اساتید برجسته و قدیمی صنایع‌دستی در حال از دست رفتن‌اند و اقدام مؤثری در راستای مستندسازی، به‌کارگیری و انتقال تجربیات آنها صورت نمی‌گیرد.

پیشنهادات راهکارهای تقنین یا سیاستی

- نظارت مجلس شورای اسلامی بر اجرای قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع‌دستی مصوب ۱۳۹۶ و اجرای قانون قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی مصوب ۱۳۸۹.
- تصویب و تدقیق بند ۴ ماده ۴ لایحه اهداف، وظایف و اختیارات وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی در حوزه آمارهای تخصصی صنایع‌دستی.
- اصلاح بند ۴ ماده ۴ قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع‌دستی - مصوب ۱۳۹۶ در راستای حمایت از برگزاری آموزش‌های صنایع‌دستی با پیروی از روش استاد-شاگردی و زنده نگه‌داشتن روند انتقال دانش ضمنی از استادکاران با تجربه به علاقه‌مندان.
- بازنگری در بند ۲۰ ماده ۳ و الحاق یک بند به ماده ۴ دستورالعمل نحوه صدور پروانه فعالیت فروشگاه‌های صنایع‌دستی شماره ۱۴۰۰۳۳۰۱/۴۷۹۹۱ مورخ ۱۴۰۰/۹/۲۲ به جهت الزام دارندگان پروانه‌های فعالیت به فروش صنایع‌دستی داخلی و منوط شدن تمدید مجوز آنها به صحت سنجی و بازرسی این الزام توسط وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی.
- الحاق یک بند به ماده ۸۳ لایحه برنامه هفتم توسعه با هدف الزام وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی به تدوین سند ملی مدیریت زیست بوم صنایع‌دستی.
- پیشنهاد می‌شود اصلاح بند ۵۳ ماده ۴ لایحه اهداف، وظایف و اختیارات وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی در جهت بهره‌برداری از ثبت ملی و جهانی روستاها و شهرهای صنایع‌دستی و هنرهای سنتی.
- اصلاح بند ۲۹ ماده ۲۹ لایحه برنامه هفتم توسعه در جهت حمایت از هنرمندان و صنعتگران صنایع‌دستی جهت نظارت دستگاه‌های تخصصی حوزه به آزمون وسع.

مقدمه

صنایع دستی یا به بهتر گفتار و نوشتار "هنرهای صناعی" هنری برخاسته از بطن فرهنگ اصیل، غنی و بارور مردمان ایران است که وسعت آن پهنای سرزمین ایران، پیشینه آن، به بلندای تاریخ و جایگاه آن در قلب و روح و روان صنعتگران پرمایه، با ذوق و اهل کمال و معرفت ایران است. هنرهای صناعی، بخشی از هنرهای سنتی است که جلوه کاربردی یافته و نمایشگر روح هنرهای سنتی است. صنایع دستی به عنوان کاربردی ترین هنر ایران که هزاره های متمادی برای گروه کثیری از مردم، بخشی از تولیدات مورد نیاز جامعه را تأمین می کند حافظ ارزش های متقن فرهنگی این مرزوبوم است. صنایع دستی با لحاظ خصوصیات ذکر شده پلی میان اقتصاد و فرهنگ است. با توجه به توسعه این هنر-صنعت می توان گامی در جهت اشتغال زایی و معرفی فرهنگ اصیل ایران برداشت که با دارا بودن زمینه های فرهنگی، بومی و با تکیه بر دانش تجربی می تواند نقش موتور محرک اقتصادی باشد و به عنوان پیشه ای اشتغال زا، کم هزینه نقش مهمی در اقتصاد مقاومتی و امنیت ملی دارد.

بررسی ها نشان می دهد با تمام ظرفیت های مفروض در کشور، مسائل و مشکلات مدیریتی، تغییرات ساختاری متعدد، بی توجهی سیاست گذاران، ضعف و کاستی های نظارتی و حمایتی بین بخشی، این هنر-صنعت را در وضعیت مطلوب در سمت عرضه (تولید، تأمین مواد اولیه ارزان، حمایت از هنرمندان و صنعتگران و...) و تقاضا (بازاریابی، فروش، صادرات و...) قرار نداده است. بنابراین صنایع دستی در حوزه های حمایتی، سیاستی، برنامه ای و هماهنگی بین بخشی، وضعیت مطلوبی ندارد و برای دستیابی به افقی، روش مداخلات هدفمندی لازم دارد.

۱. آسیب شناسی روند تحولات صنایع دستی

بررسی روند تحولات صنایع دستی از چند منظر ساختاری، مدیریتی و تعاریف و مفاهیم قابل توجه است.

الف - تحولات ساختاری و سازمانی:

صنایع دستی از سال ۱۳۴۵ تا آخرین تحولات^۱ از نظر ساختاری، سازمانی و مدیریتی تغییرات زیادی کرده است که به تبع آن فاقد رویه واحد و خط سیر قابل ارزیابی می باشد. بررسی این موضوع در جدول ذیل قابل مشاهده است.

جدول ۱. صنایع دستی از منظر ساختاری

توضیحات	سال	رویداد
اقدامات انجام شده در این دوره موجب شناسایی ظرفیت های محلی و تشکیل سازمان بر مبنای آن اختصاص داشت.	۱۳۴۵	سازمان صنایع دستی و یک مرکز تجاری وابسته به نام مرکز صنایع دستی
با هدف ازدیاد و تولید درآمد صنعتگران و جلوگیری از کم کاری و بیکاری و افزایش سطح اشتغال، توسعه فروش و صادرات صنایع دستی در کشور	۱۳۵۳	تصویب اساسنامه مرکز صنایع دستی
به منظور توسعه کمی و بهبود کیفی صنایع دستی کشور اعم از شهری و روستایی	۱۳۶۰	تشکیل سازمان صنایع دستی ذیل وزارت صنایع
ساماندهی امور بازرگانی سازمان صنایع دستی	۱۳۶۹	تشکیل ۱۰ شرکت منطقه ای در سراسر کشور
تشکیل شرکت بازرگانی صنایع دستی	۱۳۷۶	انحلال ۹ شرکت منطقه ای

^۱ تحولات بررسی شده نشان می دهد که آخرین رویداد ساختاری مرتبط با سال ۱۳۸۵ است اما به واسطه ی اینکه لایحه ی اهداف، وظایف و اختیارات وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در مجلس شورای اسلامی در جریان است و این لایحه می تواند موجبات تحولات دیگری در حوزه صنایع دستی باشد اما راهبری حوزه مذکور از قالب معاونت خارج نخواهد شد.

توضیحات	سال	رویداد
تنظیم راهبردها، سیاست‌ها، خوانش‌ها، ضوابط و برنامه‌کلان در جهت توسعه کمی و بهبود کیفی صنایع دستی.	۱۳۸۳	تأسیس سازمان صنایع دستی
طبق قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.	۱۳۸۴	انحلال شرکت سهامی صنایع دستی
ادامه کار به‌عنوان یکی از معاونت‌های سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.	۱۳۸۵	ادغام سازمان صنایع دستی ^۱ در سازمان میراث فرهنگی و گردشگری ^۲

با امعان نظر به جدول ۱ جابجایی‌های ساختاری نه‌تنها کمکی در بهبود وضعیت صنایع دستی نداشت بلکه این تغییرات نتیجه‌ای جزء انحلال شرکت سهامی صنایع دستی و انحلال ۹ شرکت منطقه‌ای در بر نداشته‌است. عملاً مساله اصلی این تغییرات - به‌طور خاص در دهه اخیر - بیشتر از آنکه به توسعه محتوای صنایع دستی مرتبط باشد به تغییرات ساختاری و سازمانی - انحلال بعد از تشکیل و تشکیل بعد از انحلال - اختصاص داشته است.

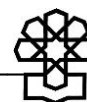
ب- تحولات مدیریتی

بدیهی است که تغییرات مکرر ساختاری و سازمانی، تغییرات مدیریتی نیز به‌همراه دارد. جدول زیر تغییر مکرر وضعیت مدیران حوزه صنایع دستی را نشان می‌دهد.

جدول ۲ نگاهی اجمالی به مدیران این حوزه و تخصص آن‌ها از ابتدا تا کنون^۲

نام و نام خانوادگی	سال	پست پیشین	مدت مدیریت	مدرک تحصیلی
فرنگیس یگانگی	۱۳۴۵	بنیانگذاری سازمان زنان زرتشتی	۱۲ سال	کارشناس ارشد مددکار اجتماعی
هاشم هادی	۱۳۵۶	-	۱ سال	
خداداد رفیع	۱۳۵۷	-	۱ سال	
امیر شاهپور شاهین	۱۳۵۸	مدیر کل آمار وزارت اقتصاد	۴ سال	دکتری بازرگانی
محمد دانایی	۱۳۶۲	-	۱ سال	
محسن آقا شاهی	۱۳۶۳	-	۱ سال	
حمید رضا مرتضایی	۱۳۶۴	مؤسس و دبیر کمیته کمک به مخترعین و مبتکرین	۲ سال	
مهرداد وقوفی	۱۳۶۸	-	۲ سال	
حمید رضا مرتضایی	۱۳۷۰	رئیس سازمان بازرسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح	۲ سال	
سید محمد صادق آل یاسین	۱۳۷۲	-	۱ سال	
حسین آزوری	۱۳۷۴	-	۲ سال	

۱ سازمان صنایع دستی کشور هیچ مصوبه‌ای برای اضافه کردن نام هنرهای سنتی در انتهای عنوان خود ندارد. ۲ در تاریخ ۱۳۶۴/۱۱/۱۰ به موجب قانون، سازمان میراث فرهنگی شکل گرفت. براساس این قانون، به وزارت فرهنگ و آموزش عالی اجازه داده شد تا از ادغام ۱۱ واحد پراکنده^۱ - مرکز باستان‌شناسی ایران (تابع وزارت فرهنگ و آموزش عالی) - ۲ - اداره کل هنرهای سنتی (تابع وزارت فرهنگ و آموزش عالی) - ۳ - مرکز موزه مردم‌شناسی (تابع وزارت فرهنگ و آموزش عالی) - ۴ - دفتر آثار تاریخی (تابع وزارت فرهنگ و آموزش عالی) - ۵ - موزه ایران باستان (تابع وزارت فرهنگ و آموزش عالی) - ۶ - اداره حفظ میراث فرهنگی شهرستانها (تابع وزارت ارشاد اسلامی) - ۷ - اداره کل موزه‌ها (تابع وزارت ارشاد اسلامی) - ۸ - اداره کل بناهای تاریخی (تابع وزارت ارشاد اسلامی) - ۹ - اداره کل کاخ‌ها (تابع وزارت ارشاد اسلامی) - ۱۰ - سازمان ملی حفاظت - آثار باستانی (وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی) - ۱۱ - اداره کل بیوتات (کاخ گلستان) - (وابسته به وزارت امور اقتصادی و دارایی) سازمان میراث فرهنگی را به صورت سازمانی وابسته به خود تشکیل دهد. ۳ داده‌های جدول بر اساس مستندات در اختیار قرار گرفته از وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی تهیه و توسط نظرات کارشناسان تکمیل شده است. متأسفانه از آنجا که تغییرات، ادغام‌ها و تحولات مربوط به حوزه صنایع دستی بسیار زیاد بوده است، مستندات کاملی در مورد مدیران صنایع دستی کشور در اختیار وزارت مذکور قرار ندارد و بخش مهمی از این داده‌ها از میان مدارک انبار شده و بدون طبقه‌بندی موضوعی بازیابی شد.

نام و نام خانوادگی	سال	پست پیشین	مدت مدیریت	مدرک تحصیلی
علی دانش منفرد	۱۳۷۶	نماینده حوزه انتخابیه تفرش، آشتیان و فراهان	۲ سال	کارشناس ریاضی
عبدالحمید رحمانی خلیلی	۱۳۷۹	معاون مدیر عامل شرکت صنایع دستی	۱ سال	
مهرداد وقوفی	۱۳۸۰	-	۳ ماه	کارشناس ارشد جغرافیا
یدالله طاهرزاد	۱۳۸۰	-	۲ سال	لیسانس خاک شناسی
عبدالحمید شوشتری	۱۳۸۲	-	۶ ماه	دکتری بازرگانی
یدالله طاهرزاد	۱۳۸۲	نماینده مردم در مجلس پنجم	۲ سال	لیسانس خاک شناسی
علی یزدانی	۱۳۸۴	معاون امور استان های وزارت صنایع و معادن	کمتر از یک سال	فوق لیسانس مدیریت دولتی
حسین رضا خواه	۱۳۸۴	-	کمتر از ۱ سال	کارشناس ارشد مهندسی معدن
مصطفی قاسمی	۱۳۸۵	معاون توسعه مدیریت سازمان میراث فرهنگی	۱ سال	کارشناس حقوق
حسین هاتفی فارمد	۱۳۸۶	مشاور رئیس سازمان میراث فرهنگی	۲ سال	کارشناس ارشد حقوق
تهمینه دانیالی	۱۳۸۸	مشاور وزیر جهاد کشاورزی	۲ سال	دکتری برنامه ریزی و توسعه روستایی
اسفندیار حیدری پور	۱۳۹۰	مدیرکل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان اصفهان	۵ ماه	دکتری شهر سازی
محمد رضا رشید کردستانی	۱۳۹۰	هیئت علمی دانشگاه آزاد استان البرز	۵ ماه	دکتری روابط بین الملل
محمد حسن صالحی مرام	۱۳۹۱	معاونت ارتباطات و اطلاع رسانی رئیس جمهور	۸ ماه	علوم سیاسی
امیر امینی	۱۳۹۱	معاونت سرمایه گذاری سازمان میراث	۱۱ روز	
یحیی رحمتی	۱۳۹۱	مدیرکل امور موزه ها و اموال منقول تاریخی سازمان میراث	۱ سال	
بهمن نامور مطلق	۱۳۹۲	معاونت پژوهشی خانه هنرمندان	۴/۵ سال	دکتری ادبیات تطبیقی
پویا محمودیان	۱۳۹۷	کارشناس صنایع دستی	۵ سال	دکتری مدیریت کسب و کار با گرایش کارآفرینی سازمانی
مریم جلالی دهکردی	۱۴۰۱	مدیریت مجموعه فرهنگی تاریخی نیاوران	تا کنون	دکتری مدیریت برنامه ریزی امور فرهنگی

جدول حاضر نشان می‌دهد که مدیران این حوزه در بازه بین سال ۱۳۴۵ تا ۱۴۰۱ که معادل ۵۶ سال است دارای دوره مدیریتی حدوداً دو سال بوده‌اند. همچنین با تأکید بر سابقه فعالیتی پیشین یا میزان ارتباط رشته تحصیلی با حوزه‌های مدیریتی یا تخصصی مربوطه، مشخص است که کمتر از ۲۵ درصد این افراد استانداردهای حداقلی برای راهبری این حوزه را داشته‌اند. بنابراین مهم‌ترین آسیب‌های مدیریت این حوزه را می‌توان در عدم ثبات مدیریتی، عدم تخصص‌گرایی و فقدان تحصیلات دانشگاهی مرتبط و کاربردی نسبت به حوزه صنایع دستی دانست.

ج- تغییرات تعاریف و مفاهیم :

با گذشت ۵۶ سال از تأسیس سازمان صنایع دستی، هنوز تعریف جامعی برای صنایع دستی ارائه نشده است و ارائه تعاریف متعدد و متفاوت، نشانه‌ای از این ادعا است. اولین تعریف در سال ۱۳۴۸ توسط شورای صنایع دستی ایران به شرح «صنایع دستی به آن رشته از صنایع اطلاق می‌شود که تمام یا قسمتی از مراحل ساخت فرآورده‌های آن با دست انجام گرفته و در چهارچوب فرهنگ و بینش‌های فلسفی، ذوق و هنر انسان‌های هر منطقه با توجه به میراث‌های قومی آنان ساخته و پرداخته می‌شود» ارائه شده است. در حالی که آخرین تعریف^۱ در سال ۱۳۹۶ در قانون حمایت از

۱ آخرین تعریف بین‌المللی که از صنایع دستی توسط کارشناسان بین‌المللی در سمپوزیم بین‌المللی یونسکو ITC - مانیل فیلیپین سال ۱۹۹۷ ارائه شد چنین است: مراد از محصولات صنایع دستی، محصولات ساخته شده صنعتگران است. چه با دست و چه با ابزارهای دستی و یا وسایل مکانیکی، البته مشروط بر آن که با نقش مستقیم کار دستی صنعتگر، بیشترین اهمیت را در ارائه محصول نهایی داشته باشد. این محصولات بدون محدودیت کمی و با استفاده از مواد خام دائمی، زیباشناختی، هنری، ابداعی، فرهنگی، کارکردی سنتی یا سمبلیک داشته و از نقطه نظر دینی یا اجتماعی، دارای ارزشی شناخته شده در بوم خود می‌باشند. (سمپوزیم بین‌المللی یونسکو - ITC مانیل فیلیپین سال ۱۹۹۷)

هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع دستی مصوب ۱۳۹۶ چنین است که «صنایع دستی ایران مجموعه‌ای از صنایع هنری و دستی است که ضمن رعایت ضوابط شرعی و قانونی با محوریت خلاقیت، ذوق و زیبایی‌شناسی با بهره‌گیری از مواد اولیه قابل دسترس تولید می‌شود و فرآیند ساخت و تولید محصول به صورت فردی یا گروهی، عمدتاً با دست و یا کمک ابزار مورد نیاز انجام می‌گیرد». اما گروه هنرهای سنتی^۱ فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۸۲ واژه «هنرهای صناعی» را گویاتر و کامل‌تر از واژه «صنایع دستی» دانست و هنرهای صناعی را به‌عنوان زیر مجموعه مهمی از هنرهای سنتی تعریف کرده. طبق تعریف این فرهنگستان، هنرهای سنتی^۲ با منشأ گرفتن از مبدأ واحد، محمل سیر و سلوکی فردی است که از طریق دریافت شهودی بر مبنای آدابی معنوی و به شیوه استاد شاگردی انتقال می‌یابد و صورتی از تجلیات گوناگون زیبایی حقیقی را متناسب با شرایط زمانی و مکانی در اثر هنری متعین می‌سازد. در حالی که صنایع دستی^۳ (هنرهای صناعی) بخشی از هنرهای سنتی است که با بهره‌گیری از فنون و مهارت‌های متناسب و با قابلیت تکثیر غیر ماشینی در متن زندگی فردی و جمعی عرضه می‌شود.^۴ جای توجه دارد که مطابق آیین نامه داخلی و ضوابط اجرایی شورای ارزیابی هنرمندان کشور، گروه هنرهای سنتی و صناعی را شامل یازده سرشاخه دانسته که شامل معماری سنتی و تزئینات وابسته به معماری، صحافی سنتی و جلدسازی و کاغذسازی، بافتنی‌ها و نساجی‌های سنتی، صنایع و آرایه‌های فلزی، چوبی، سنگی، شیشه‌ای، چاپ‌های سنتی، سفالگری، کاشی و سرامیک‌سازی، نگارگری و سازسازی می‌باشد.^۵

۲. محورهای قابل ملاحظه در توسعه صنایع دستی :

بررسی روند تحولات صنایع دستی هرچند در سه محور ساختاری، مدیریتی و تعاریفی و مفاهیم قابل طبقه بندی است اما آثار این تحولات برخی چالشها را در صنایع دستی مزمن و نهادینه نموده است و لذا لازم است تا برای توسعه این صنعت این محورها مورد توجه قرار گیرد. در زیر این موارد اشاره شده است.

۲-۱. لزوم تعامل یا تقابل با مفاهیم صنایع خلاق

امروزه دو مفهوم صنایع فرهنگی و صنایع خلاق در کنار هم مطرح شده است. صنایع خلاق صنایعی هستند که چرخه‌هایی از خلق، تولید و توزیع کالاها و خدمات‌اند که خلاقیت و سرمایه فکری را به‌عنوان ماده خام به کار می‌گیرند، متشکل از مجموعه‌ای از فعالیت‌های دانش‌بنیان، متمرکز بر هنر اما نه محدود به آن است پتانسیل درآمدزایی از داد و ستد و حقوق مالکیت معنوی دارند. این صنایع شامل محصولات مادی و ملموس، غیرمادی و معنوی، یا خدمات هنری

۱ گروه هنرهای سنتی فرهنگستان هنر متشکل از استادان و هنرمندان پیشکسوت در حوزه‌های نظری و عملی هنرهای سنتی می‌باشد.

۲ طبقه بندی هنرهای سنتی شامل گروه هنرهای صناعی، گروه موسیقی دستگاهی، مقامی و نواهی، گروه نمایش‌های سنتی و آیینی، گروه کتابت و خوشنویسی، گروه نگارگری و کتاب‌آرایی و گروه معماری سنتی و هنرهای وابسته است.

۳ طبقه بندی صنایع دستی شامل گروه نساجی سنتی، بافته‌های داری و غیر داری، پوشاک سنتی، چاپ‌های دستی، کاشی سنتی، سفال (سرامیک)، آبگینه، فلز کاری، حصیربافی و هنرهای چوبی، صنایع دستی چرمی، صنایع دستی کاغذی، صنایع دستی سنگی، صنایع دستی استخوان، سازه‌های سنتی، میناکاری، صنایع دستی دریایی، رودوزی‌های سنتی، هنرهای وابسته به معماری سنتی است.

وقتی از هنرهای سنتی و صنایع دستی صحبت به‌عمل می‌آید بخشی از رشته‌های هنرهای سنتی جزء صنایع دستی به حساب نمی‌آیند، مانند: خوشنویسی، نگارگری، موسیقی و نمایش‌های آیینی. همچنین لازم به ذکر است ماهیت هنرهای سنتی حفظ، احیاء و اشاعه است همانند گلخانه عمل می‌نماید هنرهای هر منطقه شناسایی و اگر در خطر باشند یا بدست فراموشی سپرده شده باشند، توسط کارشناسان تحقیق و بررسی بر روی آن آغاز شده، نمونه‌ها جمع آوری، با مهندسی معکوس دانش و فنون شناسایی و احیاء می‌گردد از آن محافظت می‌شود تا به مرحله تکثیر برسد. از آنجا که ماهیت صنایع دستی تکرار است با تکرار، تکثیر و کاربرد معرفی می‌شود. از نظر وجوه فعالیت نیز این جایگاه هر دو حوزه مشخص و دارای اهمیت بسزایی است.

۴ فرهنگستان هنر در طی نامه‌ای به شماره ۹۹۴ مورخ ۸۶/۰۷/۱۶، به دفتر برنامه‌ریزی و تالیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش، تعریف خود از صنایع دستی ارائه دادند که در کتاب درسی آشنایی با صنایع دستی رشته صنایع دستی به چاپ رسید.

۵ شورای ارزشیابی هنرمندان کشور در جلسه شماره ۳۴۰ آیین‌نامه داخلی و ضوابط اجرایی شورای ارزشیابی هنرمندان کشور را در ده ماده و دوازده تبصره ماده مصوب کرد.

با محتوای خلاق، دارای ارزش اقتصادی و با توجه به هدف‌های بازاری می‌شوند. این صنایع در تقاطع میان صنعتگر، خدمات و بخش‌های صنعتی قرار دارند و در تجارت جهانی بخش پویای جدیدی به وجود می‌آورند. «خلاقیت» به‌عنوان فصل الخطاب هر نوع فعالیتی که دارای یک مؤلفه هنری قوی باشد به حساب می‌آید. بنابراین «هر نوع فعالیت اقتصادی که فرآورده‌های نمادین تولید می‌کند، وابستگی شدیدی به مقوله مالکیت معنوی دارد و برای یک بازار تا حد امکان بزرگ انجام می‌شود» در گستره صنایع خلاق جای می‌گیرند.^۱

شالوده صنایع خلاق را دانش سنتی آن کشور تشکیل می‌دهد، این دانش در مظاهر فرهنگی و خلاق نهفته است. این دانش سنتی دارای محتوای فکری، ارزشی و اخلاقی است.^۲ از آنجا که صنایع دستی نیز دارای محتوای فرهنگی و ارزش نهفته برآمده از مهارت و نوآوری فردی است، این دو حوزه دارای هم‌پوشانی بسیار با یکدیگر است. از آنجا که طبقه بندی‌های فوق جنبه‌ی علمی دارند و نبایستی به صورت متعصبانه در مورد غلبه یکی بر دیگری اظهار نظر کرد، جایگاه تقنین این دو حوزه با توجه به روندهای اخیر سیاست‌گذاران نیازمند توجه است.

این دو مفهوم جایگاه علمی و تخصصی خاص خود را دارند اما تنها در حوزه سیاستگذاری بیم آن می‌رود که روبه‌رشد بودن حوزه‌ی نوین صنایع خلاق و رویکرد تقویت گر آن در حوزه‌ی اقتصاد فرهنگ موجب شود تا عنوان صنایع دستی در ادبیات تقنین در سایه قرار گیرد. هر چند این نگرش نسبت به تعامل بین دو حوزه‌ی مکمل، غیر فنی و گاه متعصبانه ارزیابی می‌شود اما از آنجا که بسیاری معتقدند صنایع دستی - به دلیل مدرن شدن زندگی امروز بشر - دیگر فاقد کاربرد سابق است^۳ و جنبه‌های هنری آن به سایر امور غالب شده، نیازمند توجه است. صنایع خلاق یا دانش بنیان را بایستی فرصتی جدید برای ایجاد نگرش تازه به انواع هنرها - مثل صنایع دستی - دانست که نتیجه آن تقویت اقتصاد فرهنگ است. بنابراین از وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی انتظار می‌رود در کنار حفظ جایگاه تقنین صنایع دستی به‌عنوان یک هنر-صنعت با دیرینه‌ای کهن، از ظرفیت‌ها و فرصت‌های صنایع خلاق به شکل صحیح مطالبه‌گری و استفاده نماید.^۴

۲-۲. لزوم بازنگری در فرایند آموزشی صنایع دستی

قبل از دانشگاهی شدن آموزش صنایع دستی، کلاس‌های آزاد در حوزه‌های مختلف صنایع دستی امکان آموزش مشتاقان به این حوزه را فراهم می‌نمود. در سال ۱۳۶۲ رشته‌های مختلف صنایع دستی به سیستم دانشگاهی کشور اضافه شد. تا قبل از آن آموزش به شیوه آزاد، استاد شاگردی و خانوادگی انجام می‌گرفت. صنایع دستی هر منطقه با مواد اولیه بومی، طرح و نقش مربوط به فرهنگ آن محیط در منطقه آموزش و ماندگار بود. بعد از دانشگاهی شدن صنایع دستی در طول ۴ سال ۲۴ کارگاه آموزشی شامل انواع صنایع دستی به صورت عمومی فعالیت نمود و در سال سوم یکی از

^۱ برای کسب اطلاعات بیشتر به اظهار نظر کارشناسی درباره «طرح حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات خلاق و تجاری سازی فناوری های نرم» (به همراه الزامات قانونگذاری در حوزه صنایع فرهنگی و خلاق) از مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با شماره مسلسل ۱۸۴۰۱ مراجعه نمایید.

^۲ در بند ۱ ماده ۱ سند ملی توسعه فناوری های فرهنگی و نرم، صنایع خلاق همان صنایع فرهنگی دانسته شده که گونه ای از صنعت هستند که به خلق ایده، تولید و توزیع محصولات و خدماتی می پردازند و ماهیت فرهنگی دارند. این صنایع عمدتاً با قابلیت دانش بنیانی و مبتنی بر خلاقیت، مهارت، نوآوری و فناوری هستند و نوعاً از طریق حق نشر و مالکیت معنوی مورد حمایت قرار می گیرند. نکته قابل توجه اینکه تعریف مذکور با تعاریف موجود از صنایع دستی دارای همپوشانی است.

^۳ البته برای حل این موضوع لزوم تغییر کاربری صنایع دستی و به کارگیری آن در محصولات جدید و پرکاربردی لازم است.

^۴ پیشنهاد الحاق «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» و «وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی» به «شورای عالی فناوری ها و تولیدات دانش بنیان» موضوع جزء «۱» بند «الف» ماده (۸) قانون جهش تولید دانش بنیان (مصوب ۳۱/۰۲/۱۴۰۱)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۸۵۲۲.

رشته‌های صنایع دستی به‌عنوان گرایش دانشجو قابل انتخاب گردید. در سال آخر تحصیل نیز یکی از این حوزه‌های صنایع دستی به‌عنوان یادگیری تخصصی و پیشرفته مدنظر قرار خواهد گرفت. اما در آموزش‌های استاد شاگردی و خانوادگی شرایط متفاوتی حاکم است. دختران در کنار مادران سوزن‌دوزی، فرش‌بافی، گلیم‌بافی، پارچه‌بافی و... می‌آموختند. پسران از پدران سفالگری، هنرهای مرتبط با چرم، قلمزنی و... می‌آموختند. گاهی کارگاه‌هایی از صنایع دستی در مناطق مختلف به پرورش شاگرد می‌پردازند، این آموزش‌ها به شیوه انتقال تجربه از استاد به شاگرد است و نوعی انتقال دانش ضمنی را ممکن می‌سازد. از آنجا که بخش مهمی از این هنر-صنعت از نوع دانش ضمنی است و از طریق کلاس درس داده‌محور دانشگاهی غیر قابل انتقال است، این الگوی آموزشی شکل کارآمد و قابل قبولی برای این حوزه نخواهد داشت یا حداقل جامعیت لازم را ندارد.

وجود دانشگاه‌های متعدد موجب مدون شدن آموزش در کشور گردید در حالی که این شیوه، آشنایی اجمالی در رشته‌های مختلف این حوزه را فراهم نمود اما در جهت انتقال دانش ضمنی ناکارآمد است. لذا دانشجویان به‌صورت تخصصی نمی‌توانستند در یک رشته آموزش ببینند و بعد از فارغ التحصیلی نیاز به آموزش تخصصی همچنان باقی است. همچنین ورود سازمان فنی و حرفه‌ای به سیستم آموزش آزاد صنایع دستی مسائل دیگری را موجب شده است. از آنجا که مطابق بند ۴ ماده قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع دستی مصوب ۱۳۹۸ برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و نظارت بر آموزش صنایع دستی و فرش دستی به وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و وزارت صنعت، معدن و تجارت واگذار شده است و در ماده ۱۰ آیین‌نامه اجرایی این قانون همکاری با سازمان فنی حرفه‌ای تکلیف شده است، موضوع همکاری بین بخشی برای دریافت مجوز توسط اساتید^۱ این حوزه از سازمان فنی حرفه‌ای مطرح است. مستثنا نشدن اساتید سابق و دارای تجربه از این آزمون، موجبات نارضایتی بخش باتجربه‌ی این حوزه را فراهم کرده است. در حالی که انتقال دانش صنایع دستی در بهترین حالت بایستی از طریق استاد-شاگردی و بهره‌گیری از اساتید با تجربه صورت گیرد و در صورت بی‌توجهی به آن، نسل با ارزشی از اساتید این حوزه از دست خواهند رفت.^۲

در این زمینه شورای عالی آموزش و تربیت فنی حرفه‌ای و مهارتی که به‌موجب قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی مصوب آبان ماه ۱۳۹۶ شکل گرفته است، دارای ظرفیت‌های مناسب برای هماهنگی در سیاستگذاری، تنظیم‌گری و راهبری نظام آموزش فنی، حرفه‌ای و مهارتی و برقراری تعامل بین دستگاه‌های مجری، تصویب استانداردهای آموزشی، ارزشیابی و شایستگی و طراحی نظام صلاحیت حرفه‌ای و نظارت بر اجرای آن است.^۳ در این شورا سه کارگروه تخصصی وجود دارد که وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی ذیل آن قرار دارد و لازم است تا با بهره‌برداری از ظرفیت‌های مشترک این شورا، مشکلات آموزشی مهارتی حوزه صنایع دستی را برطرف نمود.

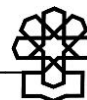
۲-۳. لزوم توجه به بازاریابی، بازرگانی و صادرات حوزه ی صنایع دستی

فروشگاه‌های صنایع دستی نیز یکی از وجوه فروش و تبلیغ در این حوزه است. در زمان تأسیس سازمان صنایع دستی، مطابق ماده بند ۴ ماده ۴ قانون مصوب ۱۳۵۹/۰۲/۳۱ شورای انقلاب اسلامی ایران، فروشگاه‌های صنایع دستی برای تولید، خرید، بازاریابی، فروش و صادرات فرآورده‌های دستی تأسیس شدند. در بند «پ» ماده ۳ قانون حمایت از

۱ بسیاری از این اساتید سواد خواندن و نوشتن ندارند یا در حد ابتدایی سواد دارند. همچنین بسیاری از آنها یا افرادی که در مناطق محروم زندگی می‌کنند و به روش استاد شاگردی نه آموزشی‌گامی آموزش دیده‌اند. آنان از اصول کلاسه شده اطلاعی ندارند که به توانند بر اساس آن آزمون بدهند.

۲ البته متأسفانه در سال‌های اخیر روند از دست دادن اساتید صنایع دستی در حال اتفاق است.

۳ گزارش نظارتی ارزیابی عملکرد شورای عالی آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مسلسل ۱۸۴۲۹.

استادکاران و هنرمندان و فعالان صنایع دستی کشور مصوب ۱۳۹۶، به صدور مجوز فروشگاه‌های انحصاری هنرهای سنتی و صنایع دستی ایران تأکید شده است. این ظرفیت وجود دارد که تمامی فروشگاه‌های دارای مجوز از شمول قانون صنفی مستثنی گردند و صدور مجوز و عرضه صنایع دستی و نظارت بر فروشگاه‌ها بر عهده وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی است [۱] اما آمار و اطلاعات دقیقی در مورد عملکرد این حوزه ارائه نگردیده است.

در این خصوص دستورالعمل دریافت مجوز فروشگاه‌های صنایع دستی، توسط دفتر بازاریابی و تجاری سازی صنایع دستی تهیه و با نامه‌ای به شماره ۱۴۰۰۳۳۰۱/۴۷۹۹۱ مورخ ۲۲ آذر ۱۴۰۰ به تایید معاونت حقوقی، مجلس و استان‌های وزارتخانه رسیده است. در بند ۲۰ تبصره ۵ این دستورالعمل، دارا بودن حداقل هجده سال سن برای دریافت پروانه فعالیت الزامی است [۲]. در خصوص مجوزهای فروشگاه‌های صنایع دستی، با توجه به قیمت تمام شده و حاشیه سود، برخی از فروشندگان - که معیار اعطای مجوز به آنها صرفاً به سن آنها وابسته شده است - کالاهای وارداتی^۱ را به عنوان صنایع دستی ایران به گردشگران معرفی می‌کنند در حالی که این امکان فراهم بود تا مولفه‌های نظارتی و حمایتی از صنایع دستی تولید داخل در محتوای مجوزهای این بخش در نظر گرفته شود. خرید این گونه کالاها که عمدتاً در سطح کیفی صنایع دستی داخلی نیستند، موجب کاهش اعتماد گردشگران نسبت به مرغوبیت، کیفیت و اصالت صنایع دستی ایران در عرصه بین المللی است [۳].

برای جلوگیری از آسیب به صنایع دستی کشور، شناسنامه‌دار کردن تولیدات صنایع دستی از نیازهای قابل توجه این حوزه است که مطابق ماده ۱۴ آیین نامه اجرایی قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع دستی مصوب ۱۴۰۰/۵/۳ هیئت وزیران، به وزارتخانه‌های مجری، صدور آن تکلیف شده است. این شناسنامه‌ها دغدغه‌های هنرمندان را در خصوص کپی برداری و سرقت هنری کم می‌نماید هر چند موجب حل تمام مسائل آنها در حوزه مالکیت معنوی نیست [۴]. لازم به ذکر است شناسنامه‌دار شدن آثار فاخر، چاره و کمکی به صادرات نمی‌کند چرا که این اقدام جنبه‌ی بین المللی ندارد و همچنین موجب برندسازی بین المللی نخواهد شد.

بازارچه‌های صنایع دستی نیز یکی دیگر از راه‌های حمایتی، شناسایی و تبلیغاتی در حوزه صنایع دستی است که در تصویب نامه هیئت وزیران به شماره ۱۷۵۶۰۹/ت/۵۱۰۵۲ ه مورخ ۹۴/۶/۱۱ و ابلاغیه شماره ۹۴۶۳۲/۱۴۰۰/۹۵۲۱۰ مورخ ۹۵/۵/۵، در خصوص صدور مجوز بازارچه‌های موقت صنایع دستی مورد توجه قرار گرفته است. در سالنامه آماری سال ۱۳۹۹ وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی عملکردی در قبال برگزاری بازارچه‌ها گزارش نشده است که احتمالاً به موضوع همه گیری کرونا و محدودیت‌های مربوطه بر می‌گردد. این در حالی است که از سال ۱۳۹۵ با حدود ۹۸۰ بازارچه‌ی موقت با رشد سالانه ۱۰ درصدی به حدود ۱۲۵۰ مورد در سال ۱۳۹۸ رسیده است [۵]. از آنجا که در مورد روند رشد این حوزه، معیار و برنامه مشخصی ارائه نشده، میزان موفقیت یا عدم موفقیت در این باره غیرقابل ارزیابی است.

یکی از عوامل رشد و شناسایی صنایع دستی، صادرات آن است. این هنر صنعت از نظر اقتصادی دارای اهمیت بسیاری است و برای توسعه آن لازم است پتانسیل تولید داخلی آن به کار گرفته شود. این افزایش می‌تواند با شناسایی بازارهای هدف در سطح ملی و بین المللی محقق شود. تبلیغات و بسته بندی یکی از راه‌های افزایش بازاریابی و گسترش صادرات هستند. شناخت سلیقه مردم دیگر کشورها (رنگ، اندازه و مدل) از دیگر عوامل مؤثر در صادرات است. موضوعی که به عنوان مهارت و خدمتی مستقل خارج از مهارت‌های هنرمندان و صنعتگران صنایع دستی است و لازم است تا با ایجاد نگاه نظام مند و مدیریت زنجیره تولید تا عرضه، مورد توجه سیاست گذاران این حوزه قرار گیرد اما تا کنون چنین نشده است.

۱ ورود کالاها مشابه از چین آسیب زیادی به بازارهای صنایع دستی وارد کرده است. علاوه بر این از کشورهای دیگر مانند ترکیه و تایلند نیز صنایع دستی وارد می‌شود. واردات بخش زیادی از این کالاها بصورت قاچاق از مرزهای مختلف کشور صورت می‌گیرد.

ضرورت توجه اتاق بازرگانی به کالاهای فرهنگی و هنری از طریق معرفی و عرضه جهانی این کالاها کمک شایان به جایگزینی نفت و گاز و محصولات مرتبط می‌کند. توجه به دستاوردهای بی‌بدیل هنرهای سنتی و صنایع دستی ایران (فرش، گلیم، قلمزنی، سفال، مینا، معرق، منبت و...) کمک شایانی به ارزآوری و اشتغال‌زایی خواهد داشت. اتاق بازرگانی می‌تواند با نقش حمایتی از هنرهای سنتی و صنایع دستی سهم عمده‌ای را در جهت مدیریت ارزی و جذب ارز داشته‌باشد [۶]. ۵ کشور مقصد صادرات صنایع دستی ایران: عراق، افغانستان، ترکیه، عمان و آذربایجان است [۵]. طبق سالنامه ۱۳۹۹ وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی آمار صادرات صنایع دستی از سال ۹۵ تا ۹۹ در جدول شماره ۴ آمده است که نشان از رشد متوسط سالانه ۷ درصدی صادرات این حوزه دارد. لازم به ذکر است این درصد رشد نسبت به رشد سایر متغیرهای اقتصادی مثل تورم، درصد بالایی به حساب نمی‌آید.

جدول ۳. آمار صادرات صنایع دستی سال ۹۵ - ۱۹۹

صادرات صنایع دستی به دلار	سال
۲۳۷ ۲۴۱ ۸۴۴	۱۳۹۵
۲۸۱ ۴۰۱ ۱۱۰	۱۳۹۶
۲۸۹ ۰۳۹ ۵۵۳	۱۳۹۷
۲۵۴ ۹۱۹ ۴۰۱	۱۳۹۸
۳۲۲ ۴۳۳ ۰۰۰	۱۳۹۹

دارا بودن مهارت‌های مدیریت بازاریابی از صنعت‌گران و استادکاران صنایع دستی انتظار نمی‌رود. بازاریابی و تبلیغات می‌بایست توسط جذب نیروهای خُبره یا ایجاد زنجیره‌ای از کسب و کارهای همکار در اختیار این هنر صنعت قرار گیرد. سلیقه‌شناسی حوزه بازارهای اروپایی، بازارهای آمریکایی و... بایستی توسط متخصصین این حوزه انجام شود و موجب جهت‌دهی و ارائه راه کارهای عملیاتی برای صنعت‌گر و هنرمند صنایع دستی شود. از محاسن صنایع دستی کشور تنوع محصولات است و امکان تهیه نمونه‌هایی از آثار بنا بر سلیقه متفاوت وجود دارد. موضوع تسهیل‌گری و هماهنگی برای صادرات صنایع دستی بیشتر از آنکه به هنرمندان و استادکاران مرتبط باشد بایستی از وظایف و مسئولیت‌های معاونت صنایع دستی وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی حاصل شود که به نظر می‌رسد در این حوزه آن‌گونه که باید اقدامات مؤثری صورت نگرفته‌است.

۲-۴. لزوم اصلاح و تکمیل نظام آمار و اطلاعات صنایع دستی

یکی از آسیب‌های مدیریت صنایع دستی کشور، فقدان نظام آماری مناسب و دقیق است که به واسطه‌ی محور قرار گرفتن مفهوم صادرات چمدانی توسط مدیران ادوار گذشته، مخدوش و غیر قابل استناد جلوه نموده‌است. صادرات چمدانی صنایع دستی در ایران دو نوع، سوغات (ثبت نمی‌گردد) و کالای تجاری (مسافر اظهارنامه پر می‌کند و ثبت می‌شود) صورت می‌گیرد که یکی از مراکز صادرات کالاهای با ارزش فرودگاه امام خمینی (ره) به حساب می‌آید. آنچه در گمرک ایران به‌عنوان صادرات چمدانی معروف شده رویه‌ای است که برای مرزنشینان به‌صورت رسمی تعریف شده‌است. معیار قرار دادن صادرات چمدانی توسط معاونین پیشین وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی موجب شد تا تناقضات آماری قابل توجهی در اظهارنظرهای مسئولین مشاهده شود. به‌طور مثال در سال ۱۳۹۸ رقم ۲۸۹ میلیون دلار برای صادرات صنایع دستی اعلام شد که به همین میزان صادرات چمدانی نیز صورت گرفته است (یعنی معادل

۶۰۰ میلیون دلار). در حالی که در ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۹ خبرگزاری میراث آریا (خبرگزاری رسمی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی) صادرات رسمی صنایع دستی را ۲۳۷ میلیون دلار و صادرات چمدانی را ۱۹۰ میلیون دلار عنوان کرد که با ادعای پیشین همخوانی نداشت. در همین سال عنوان ۳۲۲ میلیون دلار صادرات صنایع دستی توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی نیز در تعارض با اعلام رسمی حدوداً ۵۸ میلیون دلاری صادرات صنایع دستی توسط سازمان توسعه تجارت ایران به عنوان متولی صادرات غیرنفتی همراه بود [۷]. بنابراین موضوع آمارهای صنایع دستی و تلفیق آمارهای صادرات چمدانی در این حوزه، موجب عدم شفافیت آمارهای این حوزه است.

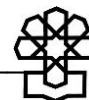
۲-۵. لزوم توجه و بهره برداری از فرصت های مجامع بین المللی شورای جهانی صنایع دستی

شورای جهانی صنایع دستی در سال ۱۹۶۴ با هدف بهبود آینده هنرمندان بنیان گذاری شد و ایران در سال ۱۳۴۷ عضو این شورا گردید. این مجمع بین المللی تا سال ۲۰۱۳ به عنوان یک بازوی مشورتی تحت نظر سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل (یونسکو) به فعالیت پرداخت. اما در همین سال از یونسکو جدا و به عنوان یک سازمان غیرانتفاعی و غیرسیاسی در بلژیک به ثبت رسید. هر چند این شورا برای همراهی با برنامه های فرهنگی، در جلسات یونسکو شرکت می کند. هدف اصلی این شورا حفظ صنایع دستی به عنوان بخشی از حیات فرهنگی بشر و ایجاد همدلی میان فعالین حوزه صنایع دستی است [۸]. معاونت صنایع دستی تا کنون ۳۹ شهر و ۲۲ روستا را ذیل این شورا ثبت جهانی صنایع دستی نموده است [۶]. در شرایطی که در سال ۲۰۲۲ سهم ایران از بازار جهانی ۸۰۰ میلیارد دلاری صنایع دستی، صرفاً معادل ۵ هزارم درصد بوده است اما از ۴۳ شهر و منطقه جهانی صنایع دستی دنیا سهم ۳۲ درصدی در آسیا و ۲۴ درصدی در جهان را داراست [۹]. لذا کارایی و اثربخشی ثبت های جهانی این مناطق به واسطه فقدان ارتباط مشخص در کشور را نمی توان در میزان صادرات کشور مورد بررسی و عارضه یابی قرار داد^۱. همچنین هنوز برنامه دقیق و شفاف برای استفاده از ظرفیت های قابل بهره برداری از ثبت های جهانی صنایع دستی از طرف وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی ارائه و اعلام نشده است، لذا مبنایی برای ارزیابی عملکرد و پیامدهای مورد انتظار از این ثبت ها نیز وجود ندارد.

اقدامات دیگری که در راستای همکاری با این شورا صورت گرفته است، مهر اصالت ملی و بین المللی و همچنین نشان ملی و بین المللی مرغوبیت کالا است. معاونت صنایع دستی با توجه به اهمیت و تنوع صنایع دستی بالاخص نقش و جایگاه اقتصادی در جامعه، برنامه نشان ملی و بین المللی مرغوبیت کالا و مهر اصالت ملی و بین المللی را در دستور کار خود قرار داده است. این برنامه از سال ۱۳۸۶ در دوره های متوالی انجام گرفته است. بر همین اساس دستورالعمل اجرای آن برای ثبت ملی به استان ها ارسال گردید. در شیوه نامه ی نشان مرغوبیت صنایع دستی، قیمت ذکر شده اثر به صورت عمده و خرده فروشی استعلام می شود و برای عرضه کننده، حفظ آن قیمت تعهد آور است. لذا در صورت مغایرت با قیمت فروش محصول، گواهی نامه مذکور باطل می گردد [۱۰]. از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۷، ۳۱۸ اثر مهر اصالت بین المللی و از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸، ۲۹۲۷ اثر مهر اصالت ملی دریافت شده است که نشان از روند روبه رشد آن دارد [۱۱].

برقراری ارتباط میان هنرمندان صنایع دستی در گوشه و کنار جهان از اهداف اصلی تأسیس شورای جهانی صنایع دستی است و تاکنون آن گونه که باید، تحقق نیافته است. بررسی ها نشان می دهد بانک اطلاعاتی جامعی که حاوی اطلاعات تخصصی در حوزه معرفی رشته های هنری و توانمندی های هنرمندان از گوشه و کنار جهان باشد، تا

۱ هر چند مولفه های دیگری مثل ارتباطات بین المللی و محدودیت ها در تبادلات اقتصادی در این موضوع بی تاثیر نمی باشد.

کامل بیمه‌ای این هنرمندان منوط به آزمون وسیع توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی قرار گرفت که در آیین نامه اجرایی این جزء، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به عنوان دستگاه تخصصی این حوزه دارای نقش نگردید. این در حالی است که دریافت نظر از دستگاه تخصصی در مورد نتایج آزمون وسیع بایستی شرط کافی این فرایند ارزیابی باشد. هنرمندان صنایع دستی که به واسطه‌ی نوع فعالیت و محصول تولید مجبور به تهیه مواد اولیه گران قیمت هستند یا به موجب مناسباتی، الزام به خروج از کشور و شرکت در رویدادهای جهانی می‌شوند با عنایت به شرایط شغلی، از بیمه‌ی خود محروم خواهند شد. این نمونه‌ای است از حمایت‌های شکننده‌ی بیمه‌ای از حوزه‌ی صنایع دستی که مطابق قانون تعریف شده اما در قوانین بودجه سنواتی نقض گردیده است.

یکی دیگر از راه‌های حمایتی هنرمندان تهیه مواد اولیه با کیفیت و قیمت مناسب است. از بدو تأسیس سازمان صنایع دستی (۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵) حمایت‌های حاکمیتی باعث پا برجا ماندن صنایع دستی در هر منطقه بود. رساندن مواد اولیه مرغوب و ثبت سفارش در مناطق دور افتاده یکی از عوامل مکمل اقتصاد کشاورزی بوده و مانع مهاجرت‌های دائمی یا فصلی آنها می‌شد [13]. همچنین باعث تقویت ابتکار و امکان به‌کارگیری ذوق و خلاقیت‌های فردی در امر تولید انواع محصولات صنایع دستی بود. در ثانی این حمایت برای دولت باعث توسعه صادرات غیرنفتی و تأمین بخشی از درآمد ارزی مورد نیاز بود. همچنین معرفی و حفظ ارزش‌های فرهنگی، آداب و رسوم دیرینه و اصالت‌های موجود در جامعه را در بر داشت و زمینه سازی برای ایجاد صنعت مستقل و غیر وابسته کشور را فراهم می‌نمود. یکی از چالش‌های اساسی فعالان صنایع دستی تأمین مواد اولیه است، نبود استانداردهای مناسب در زمینه مواد اولیه از مهم‌ترین مشکلات فعالان این هنر-صنعت است. با توجه به وضعیت امروزه صنایع دستی، افزایش قیمت مواد اولیه یکی از مهم‌ترین عوامل کاهش میزان تولید آن است. برنامه‌ریزی و هماهنگی جهت تأمین مواد اولیه با کیفیت و ارزان قیمت در برخی از رشته‌های صنایع دستی نظیر فلزی (قلمزنی، مسگری، فیروزه کوبی و...) از طریق واسطه‌گری یا تسهیل‌گری برای دریافت ارزان مواد اولیه از شرکت‌های تأمین کننده داخلی به‌عنوان راهکاری کارآمد قابل طرح و بهره برداری است که تا کنون مغفول مانده است.

کمبود و گرانی مواد اولیه، افزایش هزینه‌های تمام شده محصولات و اجاره بهای مکان و از همه مهمتر ورود کالاهای بی کیفیت قاچاق صنایع دستی از چین و تایلند و دیگر کشورها، هنرمندان و صنعتگران صنایع دستی را دچار مشکل کرده است. گران شدن مواد اولیه - حتی مواد اولیه بی کیفیت - موجب بالا رفتن قیمت تمام شده تولیدات شده، از سوی دیگر کاهش قدرت خرید مردم تأثیر مستقیم بر روی فروش تولیدات صنایع دستی و صدمات جبران‌ناپذیر به این هنر صنعت شده است.

نبود استانداردهای مناسب در زمینه ارائه مواد اولیه صنایع دستی یکی از مهم‌ترین مشکلات امروز تولیدکنندگان فعالان این حوزه است. مواد اولیه صنایع دستی نیازمند استانداردهای، طبقه‌بندی و ارزش‌گذاری است. یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها و مشکلات امروز صنایع دستی، عدم ارتباط خوشه‌های گوناگون تولیدی به‌منظور تأمین مواد اولیه ارزان قیمت برای تولید است. از سوی دیگر اعتبارات مطالعاتی و ترویجی صنایع دستی برای وسعت برنامه‌های این حوزه کفایت نمی‌کند و در پاره‌ای موارد با واگذاری به اشخاص غیرمتخصص ناکارآمد گشته است. لازم به ذکر است معاونت صنایع دستی از طریق برقراری ارتباط با صاحب‌نظران و طراحان این حوزه به دنبال کاهش هزینه تولید و از طریق رایزنی با فعالان اقتصادی درصدد تسهیل فروش و کاهش قیمت است.

ساماندهی اقبال تحت پوشش بیمه‌ای مشمول کمک دولت، از ابتدای سال ۱۴۰۱ معافیت‌های کامل بیمه‌ای درخصوص بیمه‌شدگان بدون کارفرما در سازمان تأمین اجتماعی از جمله مشمولان قانون بیمه‌های اجتماعی قالیبافان، بافندگان فرش و شاغلان صنایع دستی شناسه‌دار (کددار) مصوب ۱۳۸۸، بند (ض) تبصره (۱۴) قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کل کشور و بند (ب) ماده (۷) قانون هدفمندکردن یارانه‌ها منوط به ارزیابی آزمون وسیع توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و قرار گرفتن در چهار دهک اول درآمدی است. در مورد بیمه‌شدگان قرار گرفته در دهک‌های پنجم تا هفتم درآمدی، به ازای هر دهک سه درصد (۰.۳٪) از معافیت بیمه‌ای موجود کسر و دهک‌های هشت و بالاتر مشمول معافیت‌های بیمه‌ای نخواهند بود.

یکی دیگر از راه‌های حمایتی، تأسیس گنجینه^۱ هنرهای هر منطقه است که با هدف نگهداری اشیا با ارزش، احداث بخش مبادله و تجارت، فرصت سازی برای بازدید عمومی و برگزاری نمایشگاه‌های هنرهای مشابه موجبات تشویق هنرمندان و استادکاران را فراهم خواهد ساخت [۱۴].

۷-۲. لزوم توجه به بسته‌بندی مناسب محصولات صنایع دستی

خریداران و علاقه‌مندان، قبل از مواجهه با محصول صنایع دستی با بسته بندی آن روبه‌رو می‌شوند. کارکرد بسته‌بندی فقط به حفظ و نگهداری محصولات محدود نمی‌شود. بسته بندی دارای ملاحظات زیبایی شناختی و همچنین حاوی اطلاعاتی است که به ترغیب خریداران بیانجامد. کیفیت تصاویر، اندازه، شکل بسته، اطلاعات نوشتاری و لوگوهای نشان دهنده کیفیت اثر، موجب ترغیب خرید کالا برای خرید است. یکی دیگر از عوامل مهم در بسته بندی محصولات صنایع دستی، توجه به هویت ملی کشور تولید کننده است. برای برند سازی معتبر، تولیدکنندگان و فروشندگان باید قابلیت ارائه خدمات پشتیبانی محصولات صنایع دستی را داشته‌باشند تا در صورت آسیب به محصول، امکان مرمت و یا تعویض آن را فراهم سازند. در همین راستا معاونت صنایع دستی از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۸، ۵۶ نشست تخصصی و در سال ۱۳۹۸ نیز ۲۵ نشست تخصصی در زمینه بسته‌بندی در صنایع دستی برگزار کرده است. لازم به ذکر است میزان اثرگذاری این نشست‌های تخصصی به واسطه فقدان معیار سنجش و اثربخشی آن بر حوزه‌ی اجرا غیر قابل ارزیابی است و می‌توان حاصل نشدن اهداف اصلی در حوزه برندسازی و مباحث مربوط به بسته بندی محصولات صنایع دستی را مورد تایید قرار داد.

۸-۲. لزوم توجه به اشتغالزایی صنایع دستی

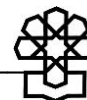
سرمایه انسانی، نقش اول ثروت آفرینی در کشورهای توسعه یافته را با ۶۷ درصد به خود اختصاص داده، در حالی که سهم منابع طبیعی و فیزیکی صرفاً ۳۳ درصد بوده است. در این میان مشارکت زنان در فعالیت اقتصادی نقش کلیدی در افزایش ثروت آفرینی دارد و این مهم مورد تأکید اسناد بالادستی است^۳. اما وقتی بحث از اشتغال و کارآفرینی زنان به میان می‌آید، تعداد زنان کارمند به ذهن متبادر می‌شود، در حالی که بالاترین میزان اشتغال به زنان روستایی و خود اشتغال و کارآفرین شهری اختصاص دارد^۴. موضوع تعارض نقش‌های خانوادگی و اجتماعی-اقتصادی زنان البته موضوعی نیازمند توجه است که یکی از راهبردها، تسهیل‌گری در جهت فعالیت زنان در عرصه‌هایی است که تعارضات نقشی کمتری را موجب می‌شود. در این حوزه استفاده از ظرفیت قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی مصوب ۱۳۸۹ توصیه می‌شود، چرا که با تسهیل‌گری در حوزه مشاغل خانگی، ظرفیت‌های حمایتی مناسبی نیز در اختیار آنها قرار

۱ اولین موزه صنایع دستی در خیابان ولنجک، خیابان هشتم، انتهای یاسمن یک در سال ۱۳۳ با سفارش و خرید آثاری بی‌بدیل از هنرمندان افتتاح گردید. در سال ۱۳۸۹، آثار این موزه به یکی از بناهای قدیمی دو طبقه در سعادت‌آباد منتقل شد. این آثار، مجموعه‌ای نفیس و برگزیده شامل بیش از ۱۰۰ اثر صنایع دستی است که در سال تأسیس از استادانی چون حسین علاقه‌مندان، امیر ساعی، محمود دهنوی، علی ساعی، مهدی طوسی، مهران امیرایانلو، مرحوم شفائی، حسن رشتی و فرودی، نگارگری استادان علی کریمی، عباس رستمیان، جعفر فتاحی، مجرد تاکستانی، محمد مهدی قان‌بیگی، انوشهر، ابوالمعالی، حاج علی بختیاری، جلال شباهنگی، زارع خریداری شده بود. این آثار در سال ۱۳۸۷ یک بار در معرض دید عموم قرار گرفت، سپس آثار جمع و به مخازن انتقال یافت.

۲ گزارش ارسالی از سوی معاونت صنایع دستی به مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی صرفاً شامل عناوین، تصاویر و خبر از خیرگزاری‌ها می‌باشد.

۳ بند «۱۵» سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه: «تحمیم نهاد خانواده و رفع موانع رشد و شکوفایی بانوان» و بندهای (۹۹-۱۱۱) «منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در جمهوری اسلامی ایران» که در تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۸۳ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید.

۴. غنیان، منصور، «گردشگری راهکاری جهت توسعه ی کارآفرینی زنان روستایی»، ماهنامه کار و جامعه، ۱۳۹۲

می‌دهد.^۱ لازم به ذکر است سهم اشتغال خانگی از کل اشتغال کشور در سال ۱۴۰۲ معادل ۱۵ درصد است که تا پایان سال ۱۴۰۱ زنان سهمی حدوداً ۸۰ درصدی از آن را داشته‌اند.^۲ لذا اجرای درست قانون مذکور^۳ فرصتی است برای به‌کارگیری نیروی بالقوه زنان در جامعه. از سوی دیگر بررسی رشته‌های شغلی تعریف شده ذیل این قانون نشان می‌دهد از میان ۵۱۲ رشته شغلی موجود در فهرست رشته‌های مشاغل خانگی، ۲۵۱ مورد به حوزه صنایع دستی مربوط می‌شود. به عبارتی حدود ۴۹ درصد از مشاغل خانگی^۴ تعریف شده در حوزه صنایع دستی است. لذا وقتی در مورد مشاغل خانگی صحبت می‌شود، سهم این هنر-صنعت غیرقابل انکار است.

زنان اوقات بیشتری را در محیط منزل می‌گذرانند و می‌توانند با فعالیت در حوزه‌ی هنرهای دستی هر منطقه در کنار کارهای روزمره، اوقات فراغت خود را صرف تولید صنایع دستی کنند. از طرف دیگر به‌عنوان یک کار مستمر و جدی در محیط امن خانه کمک امرار معاش خانواده هستند.

کسب و کارهای خانگی به‌عنوان راهکاری مهم برای خوداشتغالی و درآمدزایی در سراسر جهان به‌حساب می‌آیند. قابلیت انجام این نوع کسب و کار در منزل سبب ایجاد مزایای بی‌شماری برای شاغلین آن‌ها می‌شود، که از جمله می‌توان به ایجاد توازن بین مسئولیت خانوادگی زنان و اشتغال آنان، حذف هزینه‌های مربوط به خرید، رهن و اجاره کارگاه و ایاب و ذهاب، استفاده از نیروی کار سایر اعضای خانواده، انعطاف در ساعات کاری و امکان انتقال تجارب از طریق آموزش غیررسمی به شیوه استاد-شاگردی بین اعضا خانواده اشاره نمود. هر چند موضوع تعارض نقشی و مدیریت زمان کار و خانواده در این نوع اشتغال نیز مطرح و نیازمند توجه است.

نتیجه‌گیری

صنایع دستی یا هنرهای صناعی یک هنر صنعت دارای اهمیتی است که دو جنبه‌ی کاربردی و تزئینی دارد و به‌عنوان یکی از مصادیق مهم تولید داخلی به‌حساب می‌آید. ترویج صنایع دستی با فراهم نمودن اشتغال برای اقتصاد خانواده‌ها، امکان جلوگیری از مهاجرت ساکنین روستاها و شهرها به سایر نقاط کشور را فراهم می‌سازد، لذا به‌عنوان ساز و کاری برای تأمین امنیت ملی مطرح خواهد بود. بررسی‌ها نشان می‌دهد با تمام ظرفیت‌های مفروض در کشور از آنجا که حیات صنایع دستی مستلزم حمایت و اقدامات زنجیره‌ای است، مسائل زیر نیازمند توجه ویژه دارد:

- تغییرات ساختاری و سازمانی عدیده در حوزه‌ی صنایع دستی موجب عدم توسعه محتوایی و تقویت این حوزه شده است.
- طول دوره مدیریتی کوتاه، بی‌ارتباطی تخصص و تجربه‌ی مدیران منصوب شده با این حوزه به روند کاری بدنه‌ی اجرایی و عملیاتی آسیب وارد کرده است.

^۱ این قانون نه تنها فرصتی برای رفع معضل بیکاری و ایجاد شغل‌های جدید است و می‌تواند علاوه بر اینکه در رشد و توسعه اقتصادی تاثیر گذار باشد، در زمینه توسعه اجتماعی نیز باعث تغییرات مثبت گردد. نکته مهم دیگر که در تدوین این قانون مد نظر بوده، ایجاد شرایط و بسترهای مناسب برای بانوان است که بتوانند به صورت همزمان نقشهای خانوادگی و اجتماعی را پیش ببرند. چرا که حدود ۶۲ درصد از زنان جامعه خانه دار بوده و فقط حدود ۱۶ درصد از آنها نیروی فعال اقتصادی به حساب می‌آیند.

^۲ مصاحبه با معاون وزیر کار، خیرگزاری ایسنا، ۸ تیر ماه ۱۴۰۲، کد خبر (۱۴۰۲۰۴۰۷۰۴۴۸)

^۳ مطابق ماده ۷ قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی مصوب ۱۳۸۶، صاحبان مشاغل و کسب و کارهای خانگی از مزایای زیر برخوردار می‌شوند:

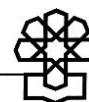
۱- استفاده از بازار محلی شهرداری جهت عرضه محصولات خانگی. ۲- عضویت در شرکت سهامی عام خوشه‌ای تخصصی کسب و کار خانگی. ۳- معافیت از عوارض اداری و تجاری تعیینی و مصوب شوراهای اسلامی شهرها و روستاها. ۴- عدم نیاز به تغییر کاربری مسکونی ۵- دولت می‌تواند بنا به پیشنهاد ستاد نسبت به تعیین ضوابط حمایتی در زمینه‌های مالیات، تأمین وام قرض‌الحسنه اشتغال، حق بیمه خویش‌فرما، تعرفه مصرف آب، برق و سوخت مصرفی، ظرف سه ماه از تصویب این قانون، اقدام و اعتبار موردنیاز را در بودجه سنواتی محاسبه و لحاظ نماید. ۶- استفاده از تسهیلات بانکی به ویژه قرض‌الحسنه بانکها و صندوق مهر امام رضا (ع).

^۴ فهرست رشته‌های مشاغل خانگی و فرم‌های اطلاعات به تفکیک دستگاه‌های اجرایی، دبیرخانه ستاد ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی، وزارت

تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۱

- نقش آفرینی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در حوزه‌های حمایتی زنجیره تأمین تا توزیع (مواد اولیه، فروش، بازاریابی و...) نیازمند تقویت است و تاکنون در اینباره از ظرفیت‌های لازم استفاده نشده است.
 - تسهیل‌گری، پیگیری و اقدامات عملیاتی برای اجرای قوانین و مقررات حمایتی موجود معطوف به هنرمندان و صنعتگران صنایع دستی از جانب وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در سطح مطلوبی ارزیابی نمی‌گردد و لازم است تا در اینباره از ظرفیت‌های موجود استفاده بهینه صورت گیرد.
 - آمارهای دقیق و مبنا محوری در حوزه صنایع دستی وجود ندارد و گزارش‌های متعارض و متناقضی موجود، ترسیم مسیر و ارزیابی عملکرد از دستگاه‌های اجرایی را غیرممکن نموده است.
 - برنامه مشخصی برای استفاده از ظرفیت‌های مجامع بین‌المللی شورای جهانی صنایع دستی در مورد ثبت شهرها و روستاهای صنایع دستی وجود ندارد و این اقدام صرفاً به‌عنوان مقوله‌ای نمادین و نمایشی جریان دارد.
 - صنایع دستی در حال قرارگیری در سایه‌ی صنایع خلاق است که در حوزه سیاستگذاری این اقدام مناسبی نیست. بلکه بهره‌برداری از ظرفیت‌های موضوع صنایع خلاق به‌عنوان فرصت و توسعه جایگاه صنایع دستی به‌عنوان تکلیف وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی لازم‌الاجرا است.
 - در حوزه تبلیغات، بازاریابی و برندسازی، اقدامات انجام شده نظام‌مند و برنامه‌ای نیست و رقبای جهانی در حال تصاحب بازارهای داخلی و خارجی صنایع دستی هستند. در اینباره از هنرمندان و صنعتگران صنایع دستی انتظار برخوردار است از مهارت‌ها و توانایی فراهم‌آوری خدمات مذکور نمی‌رود و در نظرگیری زیست بوم مورد نیاز این کسب و کارهای اقدامی حاکمیتی و حمایتی است.
 - آموزش‌های دانشگاهی موجب انتقال کامل دانش ضمنی صنایع دستی به هنرجویان نیست و در مورد انتقال استاد-شاگردی از اساتید برجسته این حوزه اقدام مؤثری صورت نمی‌گیرد.
 - بخش مهمی از اساتید برجسته و قدیمی صنایع دستی در حال از دست رفتن‌اند و اقدام مؤثری در راستای مستندسازی و انتقال تجربیات آنها صورت نمی‌گیرد.
 - سیاست‌گذاران نقش صنایع دستی کشور را به‌عنوان سازوکاری برای تضمین امنیت ملی و تقویت اقتصاد مقاومتی به‌درستی در نیافته‌اند.
- بنابراین پیشنهادات ذیل قابل توجه است:
- قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع دستی مصوب ۱۳۹۶ و قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی مصوب ۱۳۸۹ با تأکید بر حمایت از عرضه‌کننده‌های صنایع دستی، حمایت از حرف‌خانگی و اشتغال زنان تدوین شده است. لذا ضرورت دارد مجلس شورای اسلامی و به صورت ویژه کمیسیون‌های فرهنگی و صنایع و معادن، نظارت جدی بر این حوزه داشته باشند.
 - از آنجا که تدوین نظام جامع آماری در حوزه صنایع دستی یک الزام سیاستی است که تاکنون محقق نشده است، بند ۴ ماده ۴ لایحه اهداف، وظایف و اختیارات وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به نحو ذیل اصلاح می‌شود:

تدوین معیارهای مشخص، سازماندهی، برنامه‌ریزی و اعلان عمومی نظام جامع آمار تخصصی میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به‌منظور بهره‌برداری در حوزه‌های مربوط و ایجاد قابلیت سنجش و ارزیابی دوره‌ای فعالیت‌های این حوزه‌ها توسط دستگاه‌های نظارتی.

• حمایت از برگزاری آموزش‌های صنایع‌دستی با پیروی از روش استاد-شاگردی و زنده نگه‌داشتن روند انتقال دانش ضمنی از استادکاران با تجربه به علاقه‌مندان به این حوزه نیاز حیاتی برای حفاظت از میراث صنایع‌دستی است. بنابراین پیشنهاد می‌شود تا بند ب ماده ۴ قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع‌دستی - مصوب ۱۳۹۶ که در مورد تکلیف وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی و وزارت صنعت، معدن و تجارت در آموزش صنایع‌دستی است، به شرح ذیل اصلاح شود:

ب - برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و نظارت بر وضعیت کارگاه‌های تولیدی و آموزش صنایع‌دستی و فرش دستباف با تأکید بر ترویج و حفاظت از آموزش استاد شاگردی و تضمین انتقال دانش ضمنی این حوزه به نسل‌های آینده.

• در راستای حمایت از استادکاران خبره / تجربی صنایع‌دستی که در فرایندهای ارزیابی فنی حرفه‌ای معیارهای خبرگی و باتجربگی آنها مدنظر قرار نگرفته است و از مسیر آموزش‌های استاد-شاگردی حذف می‌شوند، لازم است تا مسیری ارزیابی و اعطای مجوز مدنظر قرار گیرد. بنابراین پیشنهاد می‌شود از ظرفیت شورای عالی آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی که مطابق قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی مصوب آبان ماه ۱۳۹۶ تأسیس شده‌است، این مساله را برطرف نمود یا با الحاق یک تبصره به بند ب ماده ۴ قانون حمایت از هنرمندان، استادکاران و فعالان صنایع‌دستی مصوب ۱۳۹۶ مسیر حل آن را فراهم نمود:

تبصره: وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی مکلف است با همکاری سازمان آموزش فنی حرفه‌ای کشور یکسال پس از تصویب این قانون آیین‌نامه صدور مجوز مربی‌گری استادکاران تجربی / خبره صنایع‌دستی را با تأکید بر تعریف استادکار تجربی / خبره، شرایط احراز، فرایندهای اجرایی کمیته تشخیص و طبقه‌بندی مجوز آموزشی استاد-شاگردی به تصویب هیئت وزیران برساند.

• بازنگری در بند ۲۰ ماده ۳ و الحاق یک بند به ماده ۴ دستورالعمل نحوه صدور پروانه فعالیت فروشگاه‌های صنایع دستی شماره ۱۴۰۰۳۳۰۱/۴۷۹۹۱ مورخ ۱۴۰۰/۹/۲۲ به جهت الزام دارندگان پروانه‌های فعالیت به فروش صنایع دستی داخلی و منوط شدن تمدید مجوز آنها به صحت سنجی و بازرسی این الزام توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.

• از آنجا که یکی از مهم‌ترین آسیب‌های حوزه توسعه و ترویج صنایع‌دستی، نبود نگرش نظام‌مند به زیست بوم این حوزه - از تأمین مواد اولیه تا تبلیغات، توزیع و صادرات - است، هنرمندان و صنعتگران این حوزه به‌عنوان حلقه‌ای نیازمند اتصال به سایر حلقه‌های تولید ارزش دارای الگوی حمایتی نیستند. لذا در لایحه برنامه هفتم توسعه الحاق بندی به ماده ۸۳ به شرح ذیل لازم است:

وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی مکلف است تا پایان سال اول برنامه اقدام به تدوین سند ملی مدیریت زیست بوم صنایع‌دستی و مشخص سازی تکالیف دستگاه‌های ذی ربط با هدف تأمین زنجیره ارزش و بهبود شرایط تولید تا عرضه محصولات صنایع‌دستی با رعایت ملاحظات بومی، سازگاری با اصالت هویتی، ترویج سبک زندگی ایرانی - اسلامی و رویکرد فناورانه، با تأکید بر تسهیل‌گری در تأمین مواد اولیه، تشکیل زنجیره‌های خدماتی مورد نیاز برای ترویج، توزیع، تبلیغات، بازاریابی و فروش محصولات صنایع‌دستی نماید و به تصویب هیئت‌وزیران برساند. کلیه دستگاه‌های موضوع ماده ۵ قانون مدیریت

خدمات کشوری و کلیه دستگاه‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر و یا تصریح نام است ملزم به اجرای تکلیف محول شده در این سند خواهند بود.

- در جهت بهره برداری از ثبت ملی و جهانی روستاها و شهرهای صنایع‌دستی و هنرهای سنتی پیشنهاد می‌شود تا تبصره ای به بند ۵۳ ماده ۴ لایحه اهداف، وظایف و اختیارات وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی به شرح ذیل اصلاح شود:

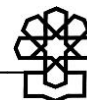
تبصره: تدوین برنامه‌های کمی و کیفی ترفیع و ترویج سالانه‌ی صنایع‌دستی بومی و برخوردار هنرمندان و صنعتگران محلی از ثبت ملی و جهانی هر شهر یا روستا در قالب پیوست تخصصی، پیش از ثبت توسط وزارت ضروری است.

- در جهت حمایت از هنرمندان و صنعتگران صنایع‌دستی، لزوم نظارت تخصصی وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی نسبت به آزمون و رفع هنرمندان، صنعتگران و استادکاران صنایع‌دستی مدنظر بند ش ماده ۲۹ در لایحه برنامه هفتم توسعه لازم به نظر می‌رسد. لذا پیشنهاد می‌شود تا این بند به شرح ذیل اصلاح شود:

ش- از سال اول برنامه، معافیت‌های بیمه‌ای بیمه‌شدگان بدون کارفرما در سازمان تأمین اجتماعی (از جمله مشمولان قانون بیمه‌های اجتماعی قالی‌بافان، بافندگان فرش و شاغلان صنایع‌دستی شناسه‌دار (کد دار) (مصوب ۱۳۸۸)، بند (ض) تبصره (۱۴) قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کل کشور و بند (ب) ماده (۷) قانون هدفمند کردن یارانه‌ها منوط به ارزیابی آزمون و رفع توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی **با هماهنگی دستگاه ذی ربط** است. در خصوص بیمه‌شدگان بدون کارفرما در سازمان تأمین اجتماعی سالانه ده درصد (۱۰٪) از افراد دارای استطاعت مالی حذف و معادل پنجاه درصد (۵۰٪) محذوفین، افراد پشت نوبتی واجد شرایط متناسب با محل سکونت مشمول معافیت بیمه‌ای حسب مورد می‌شوند. مبنای مشارکت دولت برای جبران حق بیمه ناشی از معافیت‌های بیمه‌ای مذکور در این بند، معادل حداقل دستمزد هر سال مشمولین قانون کار خواهد بود. در صورتی که مبنای پرداخت حق بیمه مشمولان این ماده، بالاتر از حداقل دستمزد باشد، مابه‌التفاوت میزان حق بیمه بالاتر از حداقل دستمزد، به‌طور کامل بر عهده بیمه‌شده خواهد بود. آیین‌نامه اجرایی این بند، ظرف مدت شش‌ماه، توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری سازمان تهیه و به تصویب هیئت‌وزیران می‌رسد.

منابع و مأخذ

- [۱] نشست مشترک با هنرمندان و عرضه کنندگان صنایع‌دستی اصفهان. سید حسین علوی، مدیر کل بازاریابی و صادرات صنایع‌دستی، خبرگزاری جمهوری اسلامی. ۲۷ بهمن ۱۴۰۰. کد خبر ۸۴۶۵۲۵۷۰.
- [۲] دستورالعمل نحوه صدور پروانه فعالیت فروشگاه‌های صنایع‌دستی، دفتر بازاریابی و تجاری سازی صنایع‌دستی، وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، ۱۴۰۰.
- [۳] خبرگزاری دانشجو، ۲۰ خرداد ۱۳۹۸. کد خبر ۷۶۹۷۱۸.
- [۴] باشگاه خبرنگاران جوان، علی اصغر. ۱۵ بهمن ۱۳۹۹. کد خبر ۷۶۵۲۳۰۷.
- [۵] سالنامه آماری وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، ۱۳۹۹.
- [۶] ابودر ندیمی نماینده مردم لاهیجان، نقش مهم اتاق‌های بازرگانی در عرضه جهانی کالاهای هنری. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، کد خبر ۹۵۹۳۹۳، مورخ ۲۹ فروردین ۱۳۹۵. <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/۹۵۹۳۹۳>
- [۷] معاونت صنایع‌دستی از مغلطه تکرار تا انکار واقعیت در خبرگزاری خبر آنلاین با تاریخ ۲ مرداد ۱۴۰۰، کد خبری ۱۵۳۸۲۲۰

[۸] اسعدی، شورای جهانی صنایع دستی کیست؟ ۹ شهریور ۱۴۰۰. بته‌جقه، <https://www.botehjegheh.com/world-crafts-council>

[۹] روزنامه مشرق، تاریخ ۲۰ خرداد ۱۴۰۲، کد خبر ۱۴۹۷۸۶۴.

[۱۰] شیوه‌نامه دریافت نشان مرغوبیت صنایع دستی. سایت وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی. وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، ۱۳۹۸، <https://www.mcth.ir/documents/EntryId/۳۵>

[۱۱] گزارش و دستورالعمل مهر اصالت. سایت وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، ۱۳۹۸، <https://www.mcth.ir/documents/EntryId/۳۵>

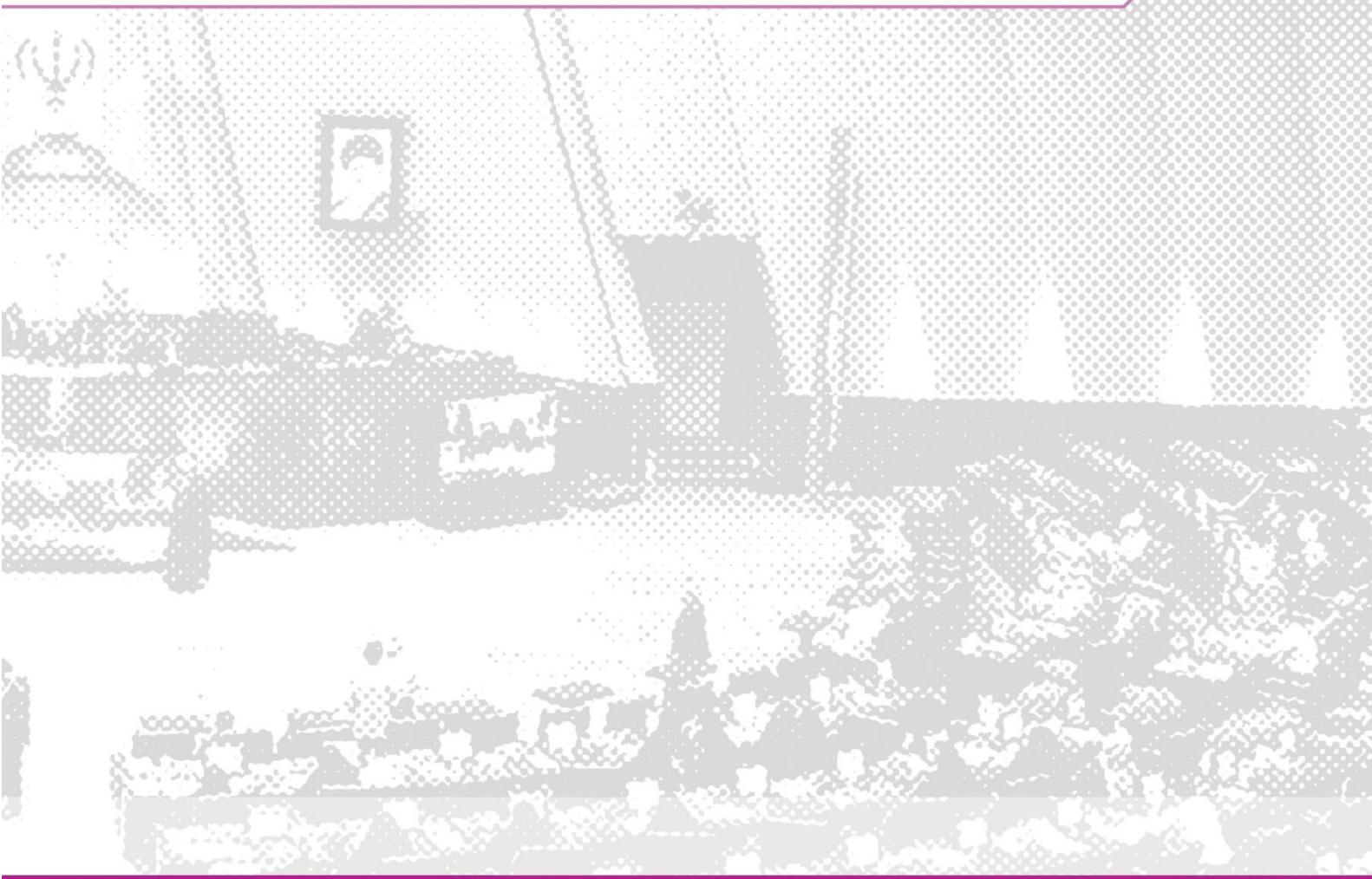
[۱۲] خبرگزاری بانک و صنعت. ۲۱ بهمن ۱۴۰۱. کد خبر ۲۰۵۵۸۰.

[۱۳] مصاحبه با کارشناس صنایع دستی در محل وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در تاریخ ۷ خرداد ۱۴۰۲.

[۱۴] مصاحبه با رئیس سابق میراث‌فرهنگی استان گیلان در محل وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در تاریخ ۲۶ خرداد ۱۴۰۲.

گزیده سیاستی / راهبردی:

وضعیت صنایع دستی کشور به واسطه تغییرات مدیریتی، ساختاری و فقدان نگاه نظام‌مند به زیست بوم آن، شرایط مطلوبی ندارد. فراموشی دانش ضمنی، نبود آمار دقیق، فقدان شبکه‌سازی برای ارتباط مؤثر زنجیره‌ی ارزش، عدم به‌کارگیری ظرفیت‌های قانونی در اختیار حوزه موجب شده تا ریل‌گذاری‌های مناسب سیاستی و اجرایی برای این حوزه رخ ندهد. بنابراین لازم است تا مداخلات جدی حمایتی، سیاستی و نظارتی نسبت به این هنر-صنعت در دستور قرار گیرد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir